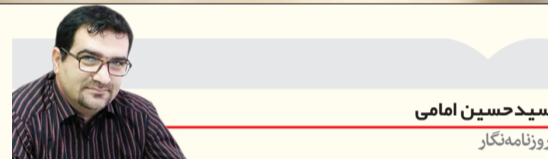

پژوهش‌های علوم انسانی در گفت‌وگو
با حمیدرضا خادمی، معاون پژوهشی سازمان سمت

پیش از انقلاب فارسی زبان علم نبود

پروژه‌هایی را با رویکرد مطالعات میان‌رشته‌ای تعریف می‌کنیم
با افغانستان ارتباط گسترده داریم
برای عراق آثاری در دست آماده‌سازی داریم

سیدحسین امامی

روزنامه‌نگار

در مورد علوم انسانی و اهمیت آن و ... بسیار گفته شده است. سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های مختلفی هم در کشور در این عرصه مشغول فعالیت هستند. یکی از باسابقه‌ترین این سازمانها، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌هاست که خصوصاً به تدوین متن آموزشی اشتغال دارد. سمت اخیراً مورد نقد تندی چند از اساتید نیز بوده است. به ناسبت هفته پژوهش در گفت‌وگو با دکتر حمیدرضا خادمی معاون پژوهشی این سازمان به بررسی فعالیت‌های سمت در چهار دهه اخیر و برنامه‌های آینده آن پرداخته‌ایم. این گفت‌وگو کمتر شأن انتقادی دارد و بیشتر پرسشگری و پاسخ شنیدنی است و نه قلت و از این جهت می‌تواند فتح بابی برای گفت‌وگوهای دیگر در باب سمت و فعالیت‌ها و آثار آن باشد. متن این مصاحبه را از نظر می‌گذرانید..

III

شما اخیراً به سمت معاون پژوهشی سازمان سمت منصوب شدید، گرچه سال‌ها در پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی سازمان سمت بودید. سازمان سمت هم که سابقه‌ای بیش از ۳۵ ساله در عرصه پژوهش علوم انسانی دارد و طبیعتاً تجربیات فراوانی از مواجهه با کاستی‌ها و مشکلات این حوزه به دست آورده و می‌تواند یک شاخص خوب برای اظهار نظر درباره مشکلات پیش‌روی این حوزه باشد. آیا اساساً مشکل جدی در زمینه پژوهش و خصوصاً پژوهش معطوف به آموزش وجود دارد؟

سوال بسیار خوبی مطرح کردید. همان‌طور که مستحضر هستید، سازمان سمت در حوزه علوم انسانی و پژوهش‌های مرتبط با آن و علوم اسلامی، از زمان تاسیس تا امروز فعالیت کرده است و عمده منابع دانشگاهی را در رشته‌های مختلف علوم انسانی و در ارتباط گسترده با اساتید و محققان دانشگاه‌ها و حوزه‌های تالیف، ترجمه و تولید کرده است. کار بسیار مهمی که در طول سالیان انقلاب اسلامی اتفاق افتاده، تولید آثار علمی توسط سازمان سمت است. نیک واقفید سازمان سمت پس از انقلاب و از دل شورای عالی انقلاب فرهنگی تاسیس شد، قبل از انقلاب اسلامی در دانشگاه‌ها، زبان فارسی، زبان علم نبود. در دانشگاه‌ها در رشته‌های مختلف اساتید متون انگلیسی را تدریس و ترجمه می‌کردند و یک‌سری جزوه‌هایی تهیه می‌کردند که آنها هم یک‌سری ترجمه از متون با زبان‌های پایه بود و یا در رشته‌های حقوق زبان فرانسه و در حوزه علمیه نیز زبان عربی، زبان پایه بود. اتفاقی که با فعالیت سازمان سمت در فضای علمی کشور رخ داد این بود که سمت بدون اینکه هیچ تالیپویی را بلند کرده و ادعایی داشته باشد، با به کارگیری بیش از دو هزار و ۵۰۰ نفر از اساتید علمی حوزه و دانشگاه توانست منابع علمی معتبر به زبان فارسی در رشته‌های مختلف علوم انسانی تدوین و منتشر کند. شما فرض کنید استادی که مثلاً در رشته اقتصاد، مدیریت و باستان‌شناسی مدرس است، بیاید و به زبان فارسی اصطلاحات علمی را با معیاری که سمت برای نگارش کتاب و استفاده از زبان فارسی دارد [به فارسی درآورد] و یک متن را به زبان فارسی سلیس ارائه کند. این کار، امر مهمی بود که توسط بسیاری از اساتید دانشگاه با محوریت سمت رخ داد و به مرور شاهد این بودیم که متون علمی در فضای دانشگاه‌ها رواج یافته و تولید شد که همه به زبان فارسی و توسط اساتید خودمان نوشته شده بود و به تدریج زبان فارسی، زبان علوم انسانی شد.

این اتفاق، یک حرکت نرم و مهمی بود که کمتر مورد توجه واقع شده است. جدا از اینکه برای خیلی از سرفصل‌ها و متون دانشگاهی منبع قابل قبولی هم وجود نداشت و این خلأ توسط سازمان سمت پر شد و گروه‌های علمی که از ابتدا در سمت شکل

گرفت، مدیران گروهی که اکثراً از اساتید برجسته دانشگاه‌ها بودند به این رشد و تحول در عرصه علوم انسانی کمک کردند.

منکر محسنات سمت و کارهایی که در این سازمان شده، نیستیم اما چنان هر کار خوب دیگری، قطعاً سراسر هم حسن نیست. از نظر خود شما سازمان سمت و کارهای آن عموماً دارای چه نقاط ضعفی است؟

همان‌طور که یک موسسه و دانشگاه می‌تواند امتیازاتی داشته باشد، می‌تواند از انتقادات و ضعف‌هایی هم برخوردار باشد. در اساسنامه سمت از این سازمان فعال در عرصه علوم انسانی و علوم اسلامی یاد شده است. هرچند بسیاری از آثاری که در سمت ایجاد شده است، در حوزه علوم اسلامی نیز هست، اما حجم‌شان کم است و به‌عبارتی آن رویکرد بومی، ملی و دینی که باید باشد، قدری نیازمند تقویت است. اخیراً هم تلاش‌هایی شده است تا در شاخه‌های مختلف علوم انسانی بتوانیم با رویکرد اسلامی منابع علمی ارزشمندی را تولید کنیم و اخیراً هم در دوره جدید معاونت پژوهشی، کارگروه‌هایی را فعال کردیم مثلاً کارگروه پژوهش تمدن نوین اسلامی را با محوریت اساتید تشکیل دادیم تا بتوانیم در حوزه‌هایی مانند بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و تمدن اسلامی و تحول علوم انسانی، پژوهش‌های اصیل و تحولات مبنایی را به جامعه دانشگاهی عرضه کنیم.

اخیراً رویکردها در سمت به سمت نیازهای جامعه دینی و فرهنگی خودمان می‌رود و تلاش داریم با توجه به اسناد بالادستی و آن چیزی که تحت‌عنوان علوم انسانی در جامعه مطرح است، خودمان را منطبق‌تر و همسوتر کنیم و از همین رو با شورای تحول و ارتقای علوم انسانی تفاهنامه‌ای را منعقد کنیم و این یک همکاری دوجانبه برای تولید منابع مهم در عرصه علوم انسانی با رویکرد اسلامی است که الحمدلله الان سرعت گرفته و فعالیت‌ها از قوتی برخوردار است و در آخرین جلسه مشترک مقرر شد که در محقق‌یابی و انتخاب مولفان برتر برای کتاب‌ها یک همکاری دوجانبه باشد و به این صورت که یک کارگروه سه‌نفره از شورای تحول و سمت در هر گروه علمی شکل گیرد که عهده‌دار پیشبرد انتشار کتاب‌های مشترک باشند. مشکلات در حوزه‌ها و شاخه‌های دیگر است که ما باید در این فضای جدید به مباحث میان‌رشته‌ای توجه ویژه و جدی داشته باشیم.

الان جهت‌گیری‌های جدید و نوآورانه سازمان سمت در چه جهتی است؟

امروزه علوم انسانی در دنیا با رویکردهای میان‌رشته‌ای دارد سرعت می‌گیرد و آثار مختلفی در این زمینه به نگارش درآمده است. به همین علت چندین کارگاه با رویکرد مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی در سمت برگزار کرده‌ایم و الان هم پروژه‌هایی را با رویکرد مطالعات میان‌رشته‌ای تعریف می‌کنیم تا بتوانیم بخشی از نیازهای جامعه علمی را به سهم خودمان پاسخ دهیم. هم‌اکنون گروه‌های پژوهشی که در پژوهشکده تحول و ارتقای علوم انسانی سازمان مستقر هستند، همه برنامه‌موزند و اولویت‌های پژوهشی خود را کوتاه و بلندمدت منطبق با اسناد بالادستی و نیازهای جامعه عرضه می‌کنند و این اولویت‌ها در شورای سازمان بررسی و مورد تصویب قرار گرفته و هم‌اینک گروه‌های دهگانه پژوهشی ما در

پژوهشگاه تحقیقات و توسعه علوم انسانی سمت، این اولویت‌ها را دنبال می‌کنند و متناسب با نیازهای علمی جامعه و علوم انسانی حرکت می‌کنند.

کتاب‌هایی که چاپ می‌شود چطور نیازسنجی می‌شود؟

این نیازسنجی‌ها براساس رصد تحولات علوم انسانی و نیازهای جامعه دانشگاهی است، یعنی عضو هیات‌علمی سمت موظف است با دانشگاه در ارتباط باشد. اکثر اعضای هیات‌علمی ما در دانشگاه‌ها تدریس دارند؛ مثلاً از دانشگاه‌های علامه طباطبایی، تهران، شهیدبهشتی، تربیت دبیر شهیدرجایی و یا در جاهای مختلفی مشغول هستند و برخی از این اساتید در شوراهایی مانند شورای تحول و ارتقای علوم انسانی عضو هستند و یکی از وظایف این گروه‌ها نیازسنجی است. علاوه‌بر این ما دفتر نیازسنجی و آینده‌پژوهی داریم که باید براساس مدل‌های تخصصی هر رشته اینها فضای جامعه جهانی را که هم‌اکنون موضوعات اصلی را که در آن رشته خودشان است اینک الان در دنیا در چه موضوعاتی کار می‌کنند و این اساتید باید استخراج کنند و بعد نیازهای داخلی فضای دانشگاه‌های ما و تخصص هر یک از اساتید در رشته‌های علمی مختلف اینها جمع‌آوری می‌شود و براساس یک مدل نیازسنجی و آینده‌پژوهی این مدل‌ها تعریف می‌شود. بعد این اولویت‌ها وقتی تعیین می‌شود عمده کسانی که این اولویت‌ها را در قالب طرح‌های پژوهشی برای سمت تولید می‌کنند، اساتید مهم حوزه و دانشگاه‌های کشور هستند.

با توجه به ظرفیت کم هیات‌علمی‌مان، آنها عمدتاً مدیریت تولید محتوا و پژوهش می‌کنند و برخی نیز این پروژه‌ها را اجرا می‌کنند به‌عنوان موظفی پژوهشی‌شان چون اعضای هیات‌علمی پژوهشی هستند. اما اکثر این پروژه‌ها وقتی اینجا تصویب می‌شود بعضاً برای اینها پروپوزال تفسیری نوشته می‌شود که چه هدفی را دنبال می‌کنند و با دعوت از اساتید صاحب‌نظر قرارداد تأمین می‌شود و آنها در قالب مجریان و مولفان ما این طرح‌ها و پروژه‌ها را انجام می‌دهند.

پس به تعداد رشته‌های علوم انسانی، شما در سمت گروه دارید؟

بله! بیش از ۳۵ گروه تخصصی داریم. حتی برخی اوقات برخی رشته‌ها را تجزیه کرده‌ایم، چون دیده‌ایم این رشته‌ها به‌حدی زیرشاخه و گرایش دارد که برای برخی از این رشته‌ها مدیرگروه و گرایش گذاشته‌ایم تا بتوانیم به‌صورت ویژه آن رشته را رصد و مدیریت تولید محتوا کنیم. ۱۰ گروه پژوهشی داریم که از این میان که مصوب هیات‌امانت، چهار گروه مصوب شورای گسترش وزارت علوم هم هست و آنها دیگر طبق اشل‌های وزارت علوم کار می‌کنند.

فروش کتاب‌های سمت چطور است؟ آیا آمار فروش را نیز رصد می‌کنید تا مشخص شود چه نویسندگانی و چه گروهی فعالیت‌های مطابق با نیاز یا سلیقه روز دارند؟

بله! بخش‌های دیگری غیر از پژوهش، در بخش‌هایی مانند روابط عمومی و در اداره فروش، ما بعضاً آمارهایی از استقبال اساتید از کتاب‌های سمت و بازخورد کتاب‌ها دریافت می‌کنیم. در سمت قبل از ایام کرونا جلسات نقد و بررسی کتاب می‌گذاشتیم و در خانه

کتاب هم بعضاً نشست‌های نقد و بررسی کتاب‌های سمت برگزار شده است. همچنین شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی به‌صورت روتین کتاب‌های سمت را هم در دستورکار بررسی دارند و نتایج بررسی‌ها را برای ما می‌فرستند. همچنین مجله پژوهشی انتقادی دارند که خیلی از مقالات نقد کتاب‌ها را در آنجا منتشر می‌کنند. علاوه‌بر این طرح رصد کلی داریم که آثاری که توسط سمت تالیف می‌شود تا چه حد در دانشگاه‌ها مورد اقبال واقع می‌شود. بعضاً بازخوردهای انتقادآمیز داریم که سعی داریم برطرف کنیم، مثلاً انتقادهایی داشتیم که منجر به اصلاح کتاب شده، به‌نحوی که در چاپ‌های بعد اعمال شده و مولف براساس آن اشکالات، ویراست جدیدی تالیف کرده است. در این حوزه نیازمند تلاش گسترده‌تر هستیم و اخیراً یک برنامه‌ای به‌عنوان پروژه چندرسانه‌ای را دنبال می‌کنیم، یعنی فراتر از نشر کاغذی آثارمان را [در قالب] نشر الکترونیک و چندرسانه‌ای هم عرضه کنیم، هرچند هم‌اکنون «سمتا» را هم داریم که فعال است اما مراد از چندرسانه‌ای این است که کتاب صوتی تدوین کنیم - که مخصوصاً در این شرایط کرونایی لازم است- و یا اینکه سوالات نمونه امتحانی به کتاب‌ها اضافه شود. این مسائل در سمت در حال بررسی است و یافته‌های آن حتماً اجرا می‌شود. اخیراً بارکدی برای هر کتاب طراحی و قرار شده فعلاً به‌صورت آزمایشی پشت برخی [از] کتاب‌ها بیاید، وقتی مخاطب از طریق موبایل خود از آن عکس می‌گیرد، وارد یک فرم ارزیابی درخصوص کتاب می‌شود و شاید از این راه بتوانیم در سطح وسیع‌تری بازخوردهایی از اساتید و دانشجویان دریافت کنیم و این اخیراً در جلسه هیات‌رئیس تصویب شد، [این طرح] به‌صورت تصادفی برای چند اثر اجرا می‌شود تا اگر موفقیت‌آمیز بود، برای دیگر کتاب‌ها اجرا شود.

گفتید که یکی از وجوه کار سمت، به‌فارسی درآوردن علم بود که یعنی مراد میان زبان‌های مختلف. با دیگر کشورها و خصوصاً کشورهای فارسی‌زبان نیز در ارتباط هستید؟

بله! به‌صورت گسترده با افغانستان ارتباط داریم. تأمین کتاب‌ها و منابع علمی دانشگاه‌های این کشور، از سال‌های دور با سازمان سمت بوده است و کتاب‌های سمت در دانشگاه‌های این کشور محوریت دارد و بسیار پرفروش است و حتی یک‌سری کتب از اساتید دانشگاه‌های افغانستان داریم که توسط سمت منتشر می‌شود. اساتید دانشگاه کابل و دیگر دانشگاه‌های این کشور کتبی را به زبان فارسی نوشته‌اند و سازمان سمت اینها را منتشر کرده است و ارتباط گسترده‌ای در معرفی و تولید و نشر آثار داریم. در برخی دیگر از حوزه‌ها نیز امور بین‌الملل سمت فعالیت‌های قابل‌توجهی داشته است و مثلاً در کشور عراق آثار قابل‌توجهی را به زبان عربی ترجمه کرده‌ایم که در دانشگاه‌های عراق تدریس می‌شود و اخیراً هم در تفاهنامه‌ای ۳۰ اثر جدید را برای کشور عراق در دست آماده‌سازی داریم. با برخی کشورهای دیگر کتبی به زبان روسی، چینی و انگلیسی منتشر کردیم که اینها در حجم کمی است و برنامه داریم که توسعه یابد و کتب سمت تقریباً به برخی مجامع علمی برود و نیاز است تا این ارتباطات را توسعه دهیم.

جایگاه سازمان سمت و جمع‌بندی شما از کارنامه آن چیست؟ آینده سمت را چطور پیش‌بینی می‌کنید؟

سازمان سمت توانست بعد از انقلاب، تحولی را در علوم انسانی ایجاد کند، به‌عبارتی منابع علمی معتبری به زبان فارسی نداشتیم. سمت توانست اساتید در رشته‌های مختلف را دور هم جمع کند و اینها را در مسیری قرار دهد که کتب معتبر علمی تولید کنند، حرکت مثبت و مبارکی بود. بسیاری از مراکز پژوهشی که الان در عرصه علوم انسانی کار می‌کنند شاید چنین موفقیتی نداشته باشند و به‌رحال سمت با عنایت مرحوم احمدی و الان هم با ریاست آقای ذبیحی کار می‌کند و امیدوارم آینده روشنی در انتظار این سازمان باشد.

